

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1917 kl. 11 f. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa åtgärder för tillgodoseende av befolkningens behov av livsförnödenheter.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 308, har herr *Palmstierna* m. fl. hemställt, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte vid vidtagande av åtgärder till tryggande av befolkningens behov av livsförnödenheter beakta de av dyrtidskongressen framförda riktlinjerna samt åvägabringa en för denna verksamhets utövande lämpligt och rättvist avpassad statsorganisation».

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet, som funnit lämpligt att i vederbörlig ordning inhämta utlåtanden över ifrågavarande motion av kungl. socialstyrelsen, kungl. lantbruksstyrelsen, statens lifsmedelskommission samt folkhushållningskommissionen, har av nämnda myndigheter och kommissioner fått mottaga de yttranden, som återgivas i bilagor.

I likhet med motionärerna anser utskottet de rådande, för stora grupper av folket utomordentligt svåra och bekymmersamma förhållan-

Utskottet.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 13 saml. 2 avd. 13 häft. (Nr 15.)

dena kräva oavlätlig omsorg och kraftigt ingripande från statsmakternas sida. Dessa åtgärder måste ha till främsta mål att i möjligaste mån säkerställa tillgång på livsfrönödenheter, men också och icke minst att förhindra den prisstegring, som icke är med hänsyn till ökade kostnader för varaus framställande och förande i handeln oundgängligen nödvändiga. Där en reglering av priserna till skälig nivå på denna väg icke är möjlig, bör prisreglering åvägabringas genom tillskott av statsmedel, liksom lindring i de mindre bemedlades levnadskostnader nödvändigt måste skapas genom direkta statsanslag.

Detta, som tycks vara den genomgående tanken i föreliggande, på dyrtidskongressens uttalanden byggda motion, har i flera avseenden kommit till uttryck i beslut av och förslag till innevarande riksdag. På framställning av Kungl. Maj:t har riksdagen beslutat en rad åtgärder, avsedda att underlätta och befordra produktionen av livsmedel. Sålunda har *dels* ett anslag å 4 miljoner kr. anvisats till förbilligande av konstgödning, *dels* garanterats minimipris å råg, vete, korn och potatis av kommande skörd.

Till riksdagen hava vidare avlämnats kungl. propositioner *dels* om anvisande av 22,400,000 kr. för åvägabringande av prisreglering å viktiga frönödenheter, *dels* om anvisande av 12 miljoner kr. till lindring i de mindre bemedlades levnadskostnader, och håller utskottet för sannolikt, att även dessa propositioner komma att vinna riksdagens bifall.

Att döma av de uttalanden, framställningar och åtgärder, som blivit gjorda av den nuvarande regeringen, vilken tillkommit sedan ifrågasvarande motion väcktes, torde man kunna förvänta, att strävandena att råda bot mot livsmedelsbristen och att åstadkomma lindring i dyrtidens tryck skola fullföljas med större kraft och målmedvetenhet än hittills, och att hänsyn därvid skall, så långt ske kan, tagas till de av en kraftig opinion understrukna önskemål och krav, som framställts i de i motionen åberopade uttalandena från dyrtidskongressen.

Utskottet finner det på denna grund för närvarande icke särskilt påkallat, att riksdagen, såsom i motionen föreslås, i en skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar sig om de allmänna riktlinjerna för livsmedelspolitiken.

I motionen finnes emellertid frågan om de statliga kristidsinstitutionernas organisation omnämnd, och uppställes därvid såsom allmänt önskemål, att dessa institutioner böra inordnas under en enhetlig och ansvarig ledning. Detta utformas närmare så, att ledningen bör tillkomma

ett på provisorisk stat uppfört centralt ämbetsverk för kristidsfrågor med en chef jämte ett visst antal ledamöter samt med särskilt av Kungl. Maj:t fastställd instruktion.

I infortrat yttrande över motionen har kungl. socialstyrelsen uttalat, att det i främsta rummet bör undersökas »huruvida icke genom sammanförande av kristidsinstitutioner med varandra närliggande arbetsfält, genom ett systematiskt ordnat samarbete såväl mellan de olika kristidsorganen som mellan dessa och vederbörande ämbetsverk samt genom andra lämpliga åtgärder närmare samverkan och mera enhetlig ledning kan åvägbringas».

Statens livsmedelskommission, som icke anser någon åtgärd av behovet påkallad för ett sammanförande av statens livsmedelskommission och folkhushållningskommissionen under gemensam ledning, framhåller att, »därest ett sammanförande av de olika kristidsinstitutionerna skulle anses nödigt, något som i varje fall i händelse av krig synes böra tagas under erforderligt övervägande, en sådan samorganisation torde böra ske på det sätt, att samtliga här ifrågavarande institutioner underordnas ett gemensamt departement, vars chef det tillkomme att ansvara för nödig enhetlighet inom hela denna gren av statens verksamhet och träffa där för nödiga anordningar».

Folkhushållningskommissionen håller för antagligt, »att med hänsyn till uppgifternas olika beskaffenhet och arbetets omfattning en dylik för-
ening mellan å ena sidan handels- och industrikommissionerna samt å andra sidan livsmedels- och folkhushållningskommissionerna skulle vara till föga båtnad, ehuruval å andra sidan ordnade regler för samverkan, där så kräves, mellan de två grupperna av statsinstitutioner, för visso icke skulle vara utan betydelse. Vad angår den nuvarande delningen av arbetet med livsmedelsfrågorna mellan å ena sidan livsmedelskommissionen och å andra sidan folkhushållningskommissionen, vilken tudelning på sin tid framkallats av tvingande omständigheter, är det givet, att en dylik anordning icke kan i och för sig vara ägnad att befördra arbetets systematiska och snabba bedrivande, utan, efter vad erfarenheten visat, i vissa fall medfört olägenheter».

Kommissionen anser en nödvändig förutsättning för uppdelningens bibehållande vara, att en i möjligaste mån bestämd gräns mellan de tvenne kommissionernas verksamhetsområden bliver uppdragen.

Utskottet finner det för sin del otvivelaktigt, att de alltjämt ökade och utvidgade arbetsuppgifter, som i följd av förhållandenas utveckling påvilar statens kristidsinstitutioner, påkallar en revision i vissa avseen-

den av organisationen utav dessa organ. Det har icke förutsetts, att en del av dessa organ skulle komma att nödgas taga hand om en vidlyftig administrativ apparat och en stor affärsverksamhet, och de hava måhända därför icke från början erhållit en för dessa ändamål avpassad organisation och sammansättning.

Att statens livsmedelskommission från början sammansatts av cheferna för de tre ämbetsverk, som närmast hava med näringslivet att skaffa, och med en landshövding som ordförande, förklaras av den då rådande allmänna uppfattningen om en snart övergående kris, men bibehållandet av denna anordning, även sedan kommissionens verksamhet tagit sådan omfattning som nu är fallet, kan knappast vara lämpligt. Ledningen av denna verksamhet kräver mera tid och arbete än vad som kan presteras vid sidan av skötandet av höga administrativa chefsposter.

I den mera provisoriska karaktär kristidsorganen från början givits torde ock vara att söka orsaken till den brist i samverkan och enhetlighet, som kommit till synes i dessa organs verksamhet, liksom ensidigheten har sin grund i att en allsidig sammansättning av kommissionerna först så småningom och i vissa fall icke alls ägt rum.

De närmaste åtgärder, som enligt utskottets mening i här ifrågasvarande avseende torde tagas under övervägande, äro följande:

Statens livsmedelskommission och folkhushållningskommissionen, vilkas verksamhet i stort sett berör samma område, böra föras tillsammans under enhetlig ledning, antingen så, att de komma att utgöra särskilda avdelningar under en gemensam ordförande, eller under ett gemensamt verkställande utskott, eller helst så, att de helt sammanslås.

Den affärsverksamhet, som bedrivs av under kommissionerna upprättade särskilda byråer, koncentreras så långt ske kan.

De beslutande ledamöterna i kommissionen eller i kommissionens huvudavdelningar befrias från det löpande administrativa arbetet såsom chefer för de under kommissionerna arbetande olika byråerna, vilket nu påvilar dem; och överlåtes detta åt på vanligt sätt anställda och ansvariga tjänstemän. Fortlöpande samarbete genom delegerade ävga bringas mellan det på detta sätt organiserade organet för folknäringsfrågorna och handelskommissionen samt industrikommissionen. Kommissionerna förstärkas med representanter för arbetarklassen och, vad handels- och industrikommissionerna beträffar, även med representanter för jordbruksnäringen.

Med hänsyn till den stora betydelse för ernåendet av det bästa resultat och den största valuta utav statens uppoffring på ifrågavarande områden, som frågan om kristidsinstitutionernas organisation äger, och då riksdagen icke i annat sammanhang varit i tillfälle att härvidlag giva uttryck åt sin uppfattning, anser utskottet lämpligt att riksdagen genom en skrivelse till Kungl. Maj:t påkallar Kungl. Maj:ts uppmärksamhet för densamma.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet med anledning av förevarande motion hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte omedelbart gå i författning om åstadkommande av en fastare och enhetligare organisation av hittillsvarande kristidsinstitutioner samt avvägbringande, så länge kristiden varar, av det samarbete mellan dessa institutioner, som av förhållandena påkallas.

Stockholm den 8 maj 1917.

På utskottets vägnar:

WALTER KANT.

Reservation

av herrar *Kant, Hellberg, Nilsson* i Antnäs och *Pettersson* i Vråtsered, som anført:

I likhet med utskottets majoritet anse vi det icke vara av behovet påkallat, att riksdagen, på sätt motionärerna föreslagit, avlåter en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes vid vidtagande av åtgärder till tryggnad av befolkningens behov av livsförnödenheter beakta de av dyrtidskongressen framförda riktlinjerna.

Beträffande åter den senare delen av motionen, vari motionärerna avhandla frågan om anordnandet av en fastare och enhetligare organi-

sation av kristidsinstitutionerna, för ernåendet av vilket ändamål motionärerna i första rummet tänkt sig, att för hithörande ärenden inrättades ett särskilt statsdepartement, vars chef erhöle ställning och ansvar som ledamot av konseljen, kunna vi ej finna annat än att detta önskemål väsentligen realiserats därigenom, att vid det sista regeringsskiftet livsmedelspolitiken erhållit en särskild representant inom statsrådet i den nuvarande chefen för jordbruksdepartementet. Vid sådant förhållande torde motionärernas andra alternativ eller inrättandet av ett på provisorisk stat uppfört centralt ämbetsverk för kristidsfrågornas avgörande få anses förfallet. I följd därav kunna vi ej heller biträda utskottsmajoritetens skrivelseförslag och detta så mycket mindre, som, såvitt vi ha oss bekant, de nuvarande kommissionerna, allt efter som erfarenheten vidgats på detta nya och oerhört svårbearbetade verksamhetsfält och omständigheterna det påkallat, arbetat med allt större intensitet, energi, kraft och målmedvetenhet samt, enligt vad upplyst blivit, ett intimt samarbete redan nu äger rum emellan de kommissioner, vilka hava att behandla likartade och med varandra sammanhängande frågor.

Av dessa skäl hava vi för vår del ansett, att utskottet bort hemställa,

att försvarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Närvarande vid förevarande ärendes slutbehandling: herrar Kant, O. Nilsson i Örebro, Johanson i Gäre, Sjögren, Mossberg, Hellberg i Ljungskile, Lindström, Nilsson i Antnäs, Hansson i Gårda samt Pettersson i Vråtsered.

Bilaga 1.

Yttrande av kungl. socialstyrelsen.

Till Konungen.

På framställning av riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott har Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 6 dennes anbefallt socialstyrelsen avgiva och till Kungl. Maj:t skyndsamt inkomma med yttrande över en inom kammaren väckt motion, nr 308, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa åtgärder för tillgodoseende av befolkningens behov av livsförnödenheter.

I anledning härav får socialstyrelsen, som ansett sig böra i huvudsak begränsa sitt yttrande till sådana i motionen avhandlade spörsmål, som beröra området för styrelsens verksamhet och vilka icke närmast ankomma på under kristiden upprättat organs handläggning, härmed anföra följande.

Levnadskostnadernas stegring under kristiden har givetvis varit föremål för socialstyrelsens synnerliga uppmärksamhet och kunnat med stor noggrannhet följas, tack vare den sedan längre tid tillbaka ordnade statistiska rapporteringen på hit-hörande områden. Systematiska sammanställningar hava också regelbundet offentliggjorts dels för varje vecka i tidningspressen, dels månatligen i den av styrelsen utgivna tidskriften Sociala Meddelanden, varjämte sådana tillhandahållits livsmedels- och folkhushållningskommissionerna. Sedan numera prisuppgifterna å livsmedel och bränsle finnas sammanställda för tiden intill innevarande månads ingång, är styrelsen i tillfälle att belysa prisstegringen från krisens utbrott och till nämnda tidpunkt.

För en normalfamilj (man, hustru och 2 barn) med en utgiftsstat av c:a 2,000 kronor uppgick den beräknade *genomsnittliga utgiftssumman för viktigare slag av livsmedel samt för bränsle och lyse* å de 44 orter, för vilka uppgifter föreligga, till följande belopp (i kronor):

	Juli 1914.	Februari 1917.
för livsmedel	643.71	1,058.48
» lyse och bränsle	84.27	150.15
	Tillhoppa 727.98	1,208.63

Prisstegringen under krisens hittillsvarande förlopp i städer och stadsliknande samhällen utgjorde sålunda för livsmedel 64.4 %, för lyse och bränsle 78.2 % samt för båda dessa grupper av livsförnödenheter tillhopa 66 %.

Tillgängliga uppgifter medgiva närmare beräkning¹ även rörande *stegringen av samtliga utgifter* (för en normalfamilj med 2,000 kronors utgiftssumma) från maj 1914 till och med februari 1917. Storleken av årsbudgetens huvudposter samt stegringens relativa storlek framgå av följande tablå:

	Utgifter maj 1914.	Beräknad ökning.	Beräknade utgifter febr. 1917.
Födo- och njutningsämnen	876 kr.	64.4 %	1,440 kr.
Bostad	300 »	8.0	324 »
Bränsle och lyse	97 »	78.2	173 »
Beklädnad	219 »	60.0	350 »
Skatter	122 »	8.5	132 »
Övriga utgifter	386 »	25.0	483 »
	<hr/>		<hr/>
	Summa utgifter 2,000 kr.	45.1 %	2,902 kr.

Denna beräkning, som verkställt under förutsättning av oförändrad levnadsstandard, ger vid handen, att den totala utgiftsbudgeten å 2,000 kronor från maj 1914 till februari 1917 svält ut till en summa av 2,902 kronor, vilket innebär en ökning av 45.1 %.

Den sålunda konstaterade stegringen i levnadskostnaderna är uppenbarligen så stor, att densamma i och för sig måste anses verkligt oroväckande. Då därtill kommer, att prisförhöjningarna synas vara fortgående i fråga om flertalet utgiftsposter, är det utan vidare klart, att statsmakterna måste ägna synnerlig omsorg åt de härmed förknippade spörsmålen och vidtaga alla de åtgärder, som lämpligen kunna ifrågakomma till ökande av tillgången å livsförnödenheter, återhållande så vitt möjligt av prisstegringen å dem samt förebyggande av att den redan inträffade och åtminstone för vissa varor sannolikt oundvikliga, ytterligare fortgående stegringen icke för hårt drabbar de breda folklager, vilkas levnadsstandard omedelbart beröres av densamma.

I den ovan meddelade tablå beräknades den genomsnittliga *hyresstegringen* för en normalfamilj med 2,000 kronors utgiftssumma hava från maj 1914 till februari 1917 uppgått till 8 %. I anledning av nådig remiss rörande de vid innevarande års riksdag väckta motionerna nr 47 i första och nr 182 i andra kammaren (med förslag till lag om reglering av bostadshyror) har styrelsen emellertid genom hänvändelse till magistraterna och stadsstyrelserna i rikets städer sökt införskaffa närmare upplysningar rörande omfattningen av den tendens till ytterligare stegring, som under den senaste tiden kunnat förmärkas inom flertalet städer och stadsliknande samhällen. Ehuru de sålunda begärda uppgifterna ännu icke hunnit fullständigt inkomma, framgår dock med all tydlighet, att prisstegringen numera

¹ Rörande grunderna för denna beräkning hänvisas till Sociala Meddelanden 1917, sid. 24 ff.

tagit ökad fart jämväl å bostadsmarknaden samt tenderar att antaga sådana proportioner, att effektiva regleringsåtgärder från det allmännas sida synas även på detta område bliva oundgängliga. Hithörande spörsmål kommer styrelsen emellertid att upptaga till närmare behandling i annat sammanhang.

Med avseende å den i motionen ävenledes berörda frågan om att genom verksam *löneförhöjning* för alla löntagare i viss mån kompensera prisstegringens verkningar har styrelsen verkställt vissa utredningar, vilkas resultat offentliggjorts i Sociala Meddelanden (1916, s. 1382 ff.). Det framgick härvid, att en icke oväsentlig inkomstförhöjning inträtt å den öppna arbetsmarknaden. För jordbrukets del beräknades denna hava under åren 1913—1916 uppgått till omkring 20 %, varav ej mindre än $\frac{2}{3}$ kommit på året 1916. Motsvarande siffra för skogsbrukets del kunde anslås till omkring 116 %, vilken utomordentligt kraftiga stegring var att tillskriva kristidens speciella konjunkturer i avseende å skogsprodukter av alla slag. Inom industri, handel och samfärdsel beräknades löneförhöjningen från juli 1914 till juli 1916 utgöra för arbetare c:a 14.5 %, men var densamma synnerligen ojämn inom olika hithörande näringsgrenar allt efter de för dem mycket växlande konjunkturerna. För förvaltningspersonalen erhöles en stegringsprocent av endast 3.3 %. Beträffande särskilt denna grupp men även i fråga om arbetarne konstaterades emellertid, att genomsnittstalen starkt påverkades genom den inträdda kraftiga tillströmningen av ny och därför lägre avlönad personal, vadan för utbildad förutvarande arbetskraft förhållandena i stort sett varit förmånligare än de anförda medeltalen utvisade. Likartade omständigheter spelade även in beträffande kommunala verk och arbeten, där den beräknade medelavlöningen beräknades hava ökats med 8.2 % för arbetarpersonalen samt med 2.5 % för förvaltningspersonalen. I fråga åter om befattningshavare och arbetare i statens tjänst verkställdes icke någon utredning, men är det ju känt, att endast för vissa lägre avlönade befattningshavare någon mindre inkomstökning inträdde med år 1916 samt att för dess arbetares del någon stegring, ehuru väsentligt mindre än för flertalet andra arbetare, torde hava förekommit.

Å den öppna arbetsmarknaden synes inkomststegringen hava under tiden sedan juli 1916 fortsatt under olika former — genom bestämmelser i nya kollektivavtal, genom individuella löneförhöjningar samt genom kristidstillägg av växlande slag m. m. För statens och delvis även kommunernas arbetstagare torde fortfarande läget vara jämförelsevis sämre, särskilt för de fast anställda. De offentliga organen kunna således näppeligen sägas hava i detta avseende under krisen väl uppburit sin naturliga ställning såsom mönsterarbetsgivare.

I motionen har nu återgivits dyrtidskongressens uttalande om billigheten av »att alla löntagare beredas en verksam löneförbättring, som lämpligen kan utgå: dels i form av dyrtidstillägg för mötande av kristidens akuta ekonomiska verkningar, dels i form av för en avsevärd framtid bestående löneförhöjning, genom vilka tillägg en mot den höjda prisnivån i möjligaste mån svarande inkomstökning åvägabringas». Socialstyrelsen, som redan i sin underdåniga framställning den 30 september 1916 rörande anslagsäskanden till innevarande års riksdag framfört likartade synpunkter, anser sig böra i detta sammanhang endast påpeka, att inkomstförhöjningar, som ännu för kort tid sedan kunnat synas avsevärda, på grund av de snabbt fortgående prisförhöjningarne å livsfrönödenheter komma att visa sig långt mindre tillfyllestgörande än avsett varit. Så till exempel skulle enbart en allmän

större hyresstegring — vilken icke synes osannolik, därest icke särskilda åtgärder vidtagas — till väsentlig del uppväga de för arbetstagarnes del redan vidtagna eller planerade löneförbättringarne.

På grund av krisens tendens att bliva långvarig torde man för statens och kommunernas del hava anledning förvänta skäligt ordnande av löneförhållandena efter rådande allmänna prisläge. Större svårigheter kunna dock komma att möta för sådana delar av näringslivet, som icke dragit fördel av kriskonjunkturerna eller där tecknen till stagnation eller stark avmattning bliva allt mer påtagliga. Denna omständighet klargör utan vidare, att allenast på lönestegringarnes väg icke någon allmännare lösning av arbetstagarnes dyrtidsfråga kan vinnas, utan att även andra åtgärder erfordras från det allmännas sida för att bereda nödigt skydd för breda lager av befolkningen.

I motionen har vidare upptagits dyrtidskongressens krav på enhetlig och fast organisation av de olika offentliga institutioner, som i vårt land tillskapats för handhavande av kristidens speciella frågor. Ehuru denna tanke, som jämväl från många andra håll framförts, säkerligen icke saknar principiellt berättigande, måste socialstyrelsen dock ställa sig betänksam mot det i motionen framställda förslaget om samtliga kristidsinstitutioners sammanförande till ett centralt ämbetsverk. På grund av ärendenas mängd och deras synnerligen heterogena beskaffenhet måste ett sådant verk organiseras på ett flertal avdelningar, vilka var för sig skulle till omfattning motsvara ett centralt ämbetsverk. Redan arbetets kvantitet skulle sålunda göra det omöjligt för en person att utöva verkligt saklig ledning av verksamheten i dess helhet. Då denna vidare komme att beröra snart sagt alla grenar av samhällslivet, torde det icke vara möjligt att finna en sådan person med tillräckligt allsidig erfarenhet och åt alla håll bärande auktoritet. I allt fall torde i främsta rummet böra undersökas, huruvida icke genom sammanförande av kristidsinstitutioner med varandra närliggande arbetsfält, genom ett systematiskt ordnat samarbete såväl mellan de olika kristidsorganen som mellan dessa och vederbörande ämbetsverk samt genom andra lämpliga åtgärder närmare samverkan och mera enhetlig ledning kan åvägbringas.

I den slutliga behandlingen av detta ärende hava deltagit tjänsteförrättande generaldirektören Huss, byråcheferna Andersson och Bergsten samt tjänsteförrättande byråcheferna Molin och Bjurstedt.

Underdånigst

GUNNAR HUSS.

Elis Bjurstedt.

---

*Bilaga 2.**Yttrande av statens livsmedelskommission.*

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 6 i denna månad har Eders Kungl. Maj:t anmodat statens livsmedelskommission att avgiva underdånigt utlåtande över en av herr Palmstierna m. fl. vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckt motion (nr 308) om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t angående vissa åtgärder för tillgodoseende av befolkningens behov av livsförnödenheter.

Med återställande av remissakten vill statens livsmedelskommission i ämnet anföra följande.

Med avseende på det under rubriken »Livsmedelsfrågan» av kongressen framställda första kravet eller att inom de centrala statsorganen för livsmedelspolitiken konsumenternas intressen borde tillerkännas avsevärt ökat utrymme, vill statens livsmedelskommission hänvisa därtill, att inom densamma konsumenternas intressen för närvarande äro företrädda i samma ordning som livsmedelsproducenternas, d. v. s. jordbrukarnes, i det att vid behandling av alla viktigare ärenden deltaga de båda ledamöter av livsmedelsrådet, vilka var för sig speciellt representera den ene konsumenternas och den andre jordbrukarnes intressen.

Vad beträffar övriga i detta sammanhang framförda önskemål finner kommissionen sig icke vara i tillfälle yttra sig om de framställda kraven på omorganisation av statens handels- och industrikommissioner eller på de för bytespolitiken med utlandet följda principer eller på att industrien skulle »tvingas att till skäliga priser förse landet med nödiga alster av dess produktion».

I fråga om samtliga övriga under nu berörda rubrik framförda krav finner kommissionen sig kunna hänvisa till, att kommissionen, i vad på den ankommit, sökt vidtaga alla de åtgärder, vilkas önskvärdhet där framhållits. Sålunda erinrar kommissionen därom, att exporten till utlandet av livsmedel icke rimligen kunnat sägas ha överstigit vad, som med hänsyn till livsmedelsproduktionens egen natur och landets tillgång på livsmedel kan betecknas såsom skäligt. Vidare har vid den statliga reglering av prisen å livsförnödenheter, som förekommit, ständigt, såvitt möjligt, den av kongressen framhållna grundsatsen följts, enligt vilken vederbörande producenter väl erhållit sina produktionskostnader fullt betäckta jämte en skälig produktionsvinst, varemot å andra sidan tillsetts, att prisen icke stigit till sådan höjd, att oskäliga vinster för producenterna därav blivit en följd. Genom särskilda utredningar har man vidare vid denna prissättning sökt utröna, i vilket förhållande prisen å olika jordbruksalster bort stå till varandra. Ransonering har numera som bekant vidtagits beträffande flera av de för folknäringen viktigaste varuslagen och har därvid, i den mån så ansetts av behovet påkallat, särskild uppmärksamhet ägnats åt den kroppsarbetande klassens större behov av vissa slag av livsmedel. Till jordbrukets uppmuntrande och produktionens tryggande ha vidare åtgärder vid-

tagits för tillhandahållande åt jordbruket av foder- och gödningsämnen till relativt låga pris, varjämte kommissionen hos Eders Kungl. Maj:t gjort framställning om fastställande av minimipris dels å årets vår- och höstsäd, dels ock å höstsäden för 1918. Det är kommissionens förvissning, att genom bifall till nyssnämnda framställningar den bästa sporre givits jordbruket för största möjliga produktion av brödsäd och fodersäd.

Jämväl beträffande de under rubriken »Bränslefrågan» framhållna krav, vilkas uppfyllande kommissionen för sin del finner synnerligen önskvärda, vill kommissionen hänvisa till de åtgärder för dessa syftemåls vinnande, som redan av kommissionen vidtagits och varvid de flesta av de synpunkter, som av kongressen framhållits, vunnit beaktande.

Kongressens förslag rörande de statliga kristidsinstitutionernas organisation avser ett samordnande av samtliga nu arbetande kristidsinstitutioner till ett gemensamt centralt ämbetsverk för kristidsfrågor. Motionen har emellertid tagit sikte allenast på frågan om de åtgärder till tryggnad av befolkningens behov av livsförnödenheter, som kunna anses av behovet påkallade. I den mån kongressens förslag i nu berörda hänseende sålunda skulle äga tillämpning allenast på de statliga organisationerna för livsmedelsfrågornas handhavande torde motionärernas hemställan i detta avseende närmast taga sikte på ett sammanförande av statens livsmedelskommission och folkhushållningskommissionen under en gemensam ledning. Eu dylik åtgärd synes kommissionen näppeligen vara av behovet påkallad, enär de båda kommissionerna redan nu samarbeta på det intimaste. En av livsmedelskommissionens ordinarie ledamöter är sålunda folkhushållningskommissionens ordförande och dessutom äro båda kommissionerna underställda samma departement, till vilket framställningar från folkhushållningskommissionen i viktigare ärenden i regel pläga ingivas först efter livsmedelskommissionens hörande.

Vad emellertid den av kongressen berörda större organisationsfrågan beträffar finner kommissionen sig här kunna upprepa, vad kommissionen i annat sammanhang uttalat i samma ämne eller att, därest ett sammanförande av de olika kristidsinstitutionerna skulle anses nödigt, något som i varje fall i händelse av krig synes böra tagas under erforderligt överbäggande, en sådan samorganisation torde böra ske på det sätt, att samtliga här ifrågavarande institutioner underordnas ett gemensamt departement, vars chef det tillkomme att ansvara för nödig enhetlighet inom hela denna gren av statens verksamhet och träffa därför nödiga anordningar. Därigenom att i spetsen för den ekonomiska krigsberedskapens skilda verksamhetsområden ställdes en medlem av regeringen, erhöles denna organisation den erforderliga fastheten samt inordnades den inom statsförvaltningens ram på ändamålsenligaste sätt.

Underdånigst

HUGO HAMILTON.

M. Marcus.

*Bilaga 3.**Yttrande av folkhushållningskommissionen.*

Till Konungen.

Sedan folkhushållningskommissionen anbefallts att avgiva underdånigt yttrande över en i riksdagens andra kammare av herr E. Palmstierna m. fl. väckt motion, vari hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, det Eders Kungl. Maj:t »måtte vid vidtagande av åtgärder till tryggande av befolkningens behov av livsförnödenheter beakta de av dyrtidskongressen framförda riktlinjerna samt åvägabringa en för denna verksamhets utövande lämpligt och rättvist avpassad statsorganisation», får kommissionen i underdånighet anföra följande.

Kommissionen, som förutsätter, att dess yttrande bör begränsas till de områden, som beröras av kommissionens arbetsuppgifter, får tillkännagiva, att kommissionen finner sig böra instämma med motionärerna i deras anslutning till dyrtidskongressens uttalanden angående åtgärder för säkerställande av livsmedelsproduktionen, angående betydelsen av ett riktigt avvägande av prisen såväl på jordbrukets råvaror som på de för den allmänna konsumtionen avsedda livsmedlen, angående lämpligheten av ransonering, då knapphet kan förväntas bli rådande, därvid särskild uppmärksamhet bör ägnas åt de hårt arbetandes större behov av föda, samt angående betydelsen av att jobberi och ocker med livsmedel kraftigt bekämpas. De åtgärder och ingripanden av olika slag, som från kommissionens sida hittills vidtagits eller förordats, torde samtliga bära vittne om, att kommissionen ledes av en allvarlig önskan att i sin verksamhet i möjligaste mån tillämpa de synpunkter och önskemål, åt vilka sålunda givits uttryck.

Vad angår frågan om export av livsmedel får kommissionen, som förutsätter att dylik export icke bör under nuvarande tid äga rum, med mindre den visas vara till gagn för det allmänna eller verkligt överflöd av viss vara är rådande, tillika uttala den mening, att denna angelägenhet icke kan och bör lösas enligt i förväg fastställda normer, från vilka avvikelser ej må äga rum. Hithörande frågor måste givetvis prövas från fall till fall, och icke ens den omständigheten, att knapphet råder i tillgången på ett livsmedel, bör anses i och för sig få utgöra hinder för export, därest genom sådan åtgärd kunna i utbyte vinnas fördelar, som för befolkningen och landet äro av större betydelse än den exporterade livsmedelskvantiteten.

Beträffande de statliga kristidsinstitutionernas organisation anser sig kommissionen böra göra gällande, att förslaget, att bestämda regler böra vara fastställda angående antalet representanter för de speciella konsumtionsintressena och för övriga intressen inom vederbörande institutioner, icke är av beskaffenhet att utan vidare böra godtagas. Kravet på objektivitet och mångsidig sakkunskap bör strängt upprätthållas, men detta sker för visso bäst, därest icke dylika bindande regler

äro i förväg fastställda. Emellertid synes böra framhållas, att inom folkhushållningskommissionen de speciella konsumtionsintressena hava noggrant tillgodosetts såväl vid valet av kommissionens ledamöter som vid tillkallandet av de sakkunniga, delegationer eller enskilda, med vilka kommissionen har att rådföra sig. Dessa sistnämnda utgöras, förutom av tid efter annan tillkallade särskilt sakkunniga i olika frågor, dels av ledamöter av riksdagen, representerande olika politiska åsikter och olika intressen, samt dels av ett råd av erfarna kvinnor.

I fråga om det framställda förslaget, att samtliga de fyra statskommissionerna, livsmedels-, handels-, industri- och folkhushållningskommissionerna, skulle sammanföras till en enda institution och ställas under enhetlig ledning — i vidare mån än att de samtliga borde sortera under samma medlem av regeringen — håller kommissionen för antagligt, att med hänsyn till uppgifternas olika beskaffenhet och arbetets omfattning en dylik förening mellan å ena sidan handels- och industrikommissionerna samt å andra sidan livsmedels- och folkhushållningskommissionerna skulle vara till föga åtgärd, ehuru väl å andra sidan ordnade regler för samverkan, där så kräves, mellan de två grupperna av statsinstitutioner, för visso icke skulle vara utan betydelse.

Vad angår den nuvarande delningen av arbetet med livsmedelsfrågorna mellan å ena sidan livsmedelskommissionen och å andra sidan folkhushållningskommissionen, vilken tudelning på sin tid framkallats av tvingande omständigheter, är det givet, att en dylik anordning icke kan i och för sig vara ägnad att befordra arbetets systematiska och snabba bedrivande, utan efter vad erfarenheten visat i vissa fall medfört olägenheter. Därest densamma det oaktat alltjämt skall upprätthållas, synes en nödvändig förutsättning härför vara, att en i möjligaste mån bestämd gräns varder uppdragen mellan de tvenne kommissionernas verksamhetsområden, därvid handläggningen av alla ärenden, som direkt eller indirekt hava samband med konsumtionsregleringen så långt ske kan, varda överlämnade till folkhushållningskommissionen, ävensom att i de frågor, som beröra båda kommissionernas verksamhetsområden, mellan kommissionerna kommer till stånd ett mera bestämt och regelbundet samarbete redan vid ärendenas förberedande handläggning.

Underdånigst

HENNING ELMQUIST.

G. Lagercrantz.

Bilaga 4.

Yttrande av kungl. lantbruksstyrelsen.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 6 mars 1917 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt Lantbruksstyrelsen att avgiva underdånigt utlåtande över en av herr Palmstierna m. fl. inom riksdagens andra kammare väckt motion (Nr 308) om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t, angående vissa åtgärder för tillgodoseendet av befolkningens behov av livsförnödenheter, och får till åtlydnad härav styrelsen, med återställande av remissakten, i underdånighet anföra följande.

De anmärkningar över livsmedelsproblemets lösning, som givit sig uttryck uti den föreliggande motionen, gå huvudsakligen ut på att konsumentintresset icke i tillräcklig grad tillvaratagits av de för ordnandet av livsmedelsfrågorna tillsatta kommissionerna, varemot producenternas intressen bättre bevakats. Man synes sålunda hava den föreställningen att konsument- och producentintressena under alla förhållanden stå i direkt strid mot varandra. De åtgärder i livsmedelspolitiken, som av statsmakterna vidtagits, giva ju ock ett visst stöd för en dylik åsikt. Man har nämligen trots sig kunna skydda konsumentintresset, då man vidtagit prisregleringar å livsmedel genom åsättande av maximipris och dylikt å dessa. Först på sista tiden har man på grund av de vunna erfarenheterna visat benägenhet att så vitt möjligt frånga detta system. Man har kommit till insikt om, att den bästa lösningen av livsmedelsproblemet ligger i vidtagandet av åtgärder för ökning av produktionen, varigenom såväl producenters som konsumenters intressen bäst och säkrast främjas. Bådas intressen sammanfalla här; de förra öka sin produktion, då de finna, att deras ökade omkostnader bliva fullt täckta, och de senare beredas tillgång till den vara, de ovillkorligen behöva, även om priset måste ökas på grund av större produktionskostnader och penningvärdets sjunkande. Tyvärr hava konsumenterna icke tidigare insett denna klara sanning, utan i stället gjort gällande att prisen måste hållas nere, och att konsumenterna icke böra betala de ökade produktionskostnaderna, då en stor del av dem saknar förmåga härtill. Följden härav har givetvis blivit den enda tänkbara, att produktionen minskats och de ett för lågt maximipris åsatta varorna så gott som försvunnit ur den öppna marknaden. Såväl i den s. k. dyrtidskongressens uttalande som i motionen gör sig ock den åsikten gällande, att prisen å livsförnödenheter genom tvångsmedel måste hållas nere, ehuru man samtidigt synes börja inse, att produktionen på alla sätt bör uppmuntras, vilket dock endast kan ske genom att göra densamma lönande.

Enligt Lantbruksstyrelsens förmenande är, såsom av ovanstående framgår, produktionens främjande det viktigaste ledet vid livsmedelsfrågans ordnande, lika vik-

tigt för producenter som konsumenter, även om för åstadkommande härav en prisförhöjning på livsmedlen nödvändiggöres. Att i sammanhang härmed åtgärder böra vidtagas för att genom statsunderstöd eller på annat sätt kunna tillhandahålla konsumenterna livsmedlen till så låga pris som möjligt och att framför allt prisen icke genom spekulation uppjagas utöver vad som är nödvändigt för att produktionen skall vara lönande, ligger i öppen dag; något intresse av att spekulationen skall göra sig förtjänster på livsmedelshandeln har staten givetvis icke.

Många äro de exempel, som kunna framdragas på maximiprisens skadliga verkningar även för konsumenterna, ity att produktionen minskats eller tillbakahållits, där maximiprisen satts så lågt, att de icke täckt de ökade produktionskostnaderna. Ett par torde vara tillfyllest att i detta sammanhang anföras. Genom fastställande av maximipris å potatisstärkelse försvann denna vara helt och hållet ur marknaden, och icke ens då detta pris höjdes ganska väsentligt kunde varan framlockas. Först genom beslagläggande av potatisstärkelse kunde den åtkommas, och det är knappast troligt att, därest icke sådan ändring härutinnan vidtogs, att faran för fortsatt beslag undanröjes, en tillverkning i önskvärd utsträckning instundande höst skall kunna komma till stånd.

Maximipriset å havre, som sattes synnerligen lågt, föranledde att all lojal handel med denna vara avstannade och att överpris, genom kringgående av bestämmelserna, tämligen allmänt betalades. Där så icke skedde, blevo köparna utan havre, och gryntillverkningen upphörde så gott som fullständigt.

De ökade produktionskostnaderna måste, om produktionen skall kunna uppehållas, medföra ökade, för producenten tillfredsställande pris, och att, där så icke blir förhållandet, produktionen allt mera skall minskas, är så självklart, att några ytterligare skäl härför icke tarvas. Ännu mindre anledning föreligger att såsom av dyrtidskongressens uttalande framgår tillskriva minskningen orsaker, vilka snarare bidragit till produktionens uppehållande. I motionen anföres emellertid, att bristen på mjölk och smör på avsevärd grad beror på den oerhörda exporten av nötkreatur år 1915. Detta är dock så långt ifrån förhållandet, att, om exporten vintern 1914—1915 inställts eller endast mera väsentligt minskats, hade detta med största sannolikhet fått till följd, att kreatursstammen våren 1915 varit mer eller mindre svältfödd, och sålunda mjölkproduktionen under en längre tid framåt tillbakasatt. Det är nämligen tydligt, att det på grund av 1914 års mycket knappa foderskörd var en fördel, att den minskning i kreatursantalet, som nödvändigtvis måste verkställas, skedde så tidigt som möjligt, i det att härigenom en avsevärd del av foder-tillgången inbesparades och kunde användas till att under vintern så framföda det återstående antalet djur, att dessas produktion icke nämnvärt nedsattes. Ju snabbare denna, på grund av foderbristen, framtvingade minskning i kreatursstammen kunde åstadkommas, desto mindre behövde den ock bliva, och då den inhemska förbrukningen endast kunde tillgodogöra sig ett mycket begränsat antal kreatur utöver det normala, var det givetvis en fördel att i exporten finna den avledare för överskottet, som här krävdes. De högre kreaturspris, som genom denna export uppnåddes, bidrogo ock till kreatursstammens snabbare ökning genom nytt pålägg, så snart fodertillgången sådant medgav.

Genom de vid exporten såväl av levande kreatur som av kött och fläsk lämnade kompensationsvarorna, höllos prisen inom landet å dessa varor tillbaka, utan att producenternas inkomst, tack vare de höga exportprisen och därigenom erhållna

tillfredsställande genomsnittspris för produktionen i dess helhet, avsevärt minskats. Utan export hade denna, för den inhemska konsumtionen gynnsamma prissänkning icke kunnat åstadkommas på annat sätt än att produktionen blivit äventyrad; nu blevo de ökade produktionskostnaderna täckta utan att konsumenterna betungades därav. Att särskilt fläskexporten medfört i hög grad ökad produktion, av vilken den inhemska konsumtionen haft sin fördel, lär icke kunna förnekas.

Med vad ovan framhållits har Lantbruksstyrelsen velat påvisa, att det icke varit bristen på representation för konsumentintresset inom det centrala statsorganet för livsmedelspolitiken, som vållat de överklagade olägenheterna i fråga om livsmedelstillförseln, utan att orsaken fast mera är att söka i de från konsumenternas sida framställda kraven på låga pris och därav föranledda åtgärder, som medfört minskning i produktionen och därav föranledda svårigheter vid lösandet av livsmedelsproblemet.

Att, såsom av dyrtidskongressen föreslås, inrätta ett centralt ämbetsverk för kristidsfrågor synes Lantbruksstyrelsen icke lämpligt. Detta ämbetsverk, som givetvis skulle sortera under en enda fackminister, skulle tillföra denne en så stor arbetsbörda, att hans övriga verksamhet säkerligen skulle komma att i hög grad lida därav. Därjämte skulle, om ämbetsverket lades under Jordbruksdepartementet, industriens och handels intressen vara i viss mån främmande för chefen, liksom omvänt jordbrukets för chefen för Finansdepartementet. Därtill kommer vidare att arbetssättet m. m. inom ett centralt ämbetsverk icke lämpar sig för den mera affärsmässiga behandling, kristidsfrågorna böra underkastas.

Stockholm den 7 april 1917.

Underdånigst

WILHELM FLACH.

Fredrik Egerström.

Wilh. Heyman,
föredragande.